

DOI: 10.55666/folklor.1319208

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KADIN VE EĞİTİM ANLAYIŞI: KADIN DERGİSİNDE EĞİTİM, EĞİTİM DERGİSİNDE KADIN

Aylin ÇAKIROĞLU ÇEVİK*

Öz

Kadın, eğitim ve kadının eğitimi konusu birçok ülke için üzerinde önemle durulan konu başlıklarından bazılarıdır. Özellikle ulus-devletlerin kuruluş sürecinde bu konular yönetimlerin politikalarında ağırlık kazanmaktadır. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında gündemi işgal eden önemli konu başlıklarından bazıları bu konulardır. Dönemin koşulları göz önüne alındığında bunlar; ulus kimliğinin kazanılması, vatandaşlık kimliği ve bilincinin oluşturulması, istenen değer ve becerilerle yüklü insani sermayenin üretilmesi ve yeni bir insan ve hatta kadın tipinin kurgulanması için elzemdir. Kadın meselesi, her dönemin kendine özgü koşullarında dönemin ideolojik yapısı ve ataerkil ideolojinin birlikte çalışıp gündeme getirdiği ve en sonunda kadın tipini oluşturduğu bir meseledir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise, ülkenin geri kalmışlığının nedeni olarak görülüp kadınların “kalkındırılmasının” gerektiği ve milletin anneleri olarak yeni neslin yetiştirilmesi görevinin verilmesi söz konusudur. Eğitim ise, hem uluslaşma, kalkınma ve ideolojik altyapının yüklenmesi hem de kadın meselesi için vazgeçilmez bir enstrümandır. Dönemin koşulları itibariyle, azınlık bir okur-yazar kitlesinin varlığı, eğitimin temel işlevleri bakımından büyük bir engel teşkil etmekle birlikte eğitim alanının önemini daha da artırmaktadır. Dolayısıyla eğitimin nasıl kurgulandığı, örtülü öğretim programının (hidden curriculum) ne olduğu ve bunun dönemin önemli tanıkları olan yayınlara nasıl yansıtıldığı incelenmelidir. Öyleyse, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki milliyetçi, ilerlemeci ve modernleşmeci bir yaklaşımla kadınların eğitimine yönelik adımlar atılmakla birlikte, kadını ve eğitimi merkezine alan dergiler bu konulara nasıl bakmışlardır? Alandaki iki temel dergide eğitim ve kadın konuları nasıl yansıtılmıştır? Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki dergiler aracılığıyla hem dönemin egemen anlayışını hem de eğitim dergisinde kadına, kadın dergisinde eğitime nasıl yaklaşıldığını anlamak için gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada, *Muallimler Mecmuası (1922-1927)* ve *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-1927)* dergileri incelenmiş ve karşılaştırmalı bir biçimde tartışılmıştır. Her iki dergi için genel olarak, eğitilmiş anne, eğitilmiş eş/zevce ve vatandaş olarak eğitilmiş kadın üçlemesi üzerinden ortak bir kadın tipolojisi çizilmekle birlikte, *Muallimler Mecmuası*'nda öğrenci ve öğretmen kadın vurgusu ile kadının eğitim sürecinin önemli bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Dönemin makbul vatandaşları olacak kadınların, eğitilmiş olmaları ve aileden başlayarak tüm millete yayılacak bir modernleşme sürecinin aktörleri olmaları beklenmektedir. Ayrıca, kadının, eğitilmiş anne ve eş olarak kurgulanması, aynı zamanda ataerkil ideolojinin yeniden üretilmesine de işaret eder.

Anahtar Kelimeler: Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu, Muallimler Mecmuası, kadın, eğitim, Cumhuriyet'in ilk yılları

* Dr. Öğr. Üyesi, TED Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara/Türkiye. aylin.cakiroglucevik@tedu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0967-0169

WOMEN AND EDUCATION IN THE EARLY REPUBLIC: EDUCATION IN A WOMEN JOURNAL, WOMEN IN AN EDUCATIONAL JOURNAL

Abstract

The issue of women, education, and women's education are among the issues that countries have prioritized. Especially in the building process of nation-states, these issues gain weight in the administration policies. For example, they were some of the major concerns on the table during the first years of the Turkish Republic. Given the circumstances of the time, it is essential to acquire national identity, create citizenship identity and consciousness, produce human capital embedded with desired values and skills, and construct a new type of citizen and even woman. The issue of women is one that the period's ideological framework and patriarchal ideology collaborated on and brought to the agenda in each period's distinctive conditions, eventually establishing the woman stereotype. In the early years of the republic, women considered the cause of the country's backwardness were supposed to be "developed" and assigned the responsibility of raising the new generation as the nation's mothers. Education, on the other hand, is an indispensable instrument for nationalization, development, and loading ideological background as well as women's issues. Due to the conditions of the period, the existence of a minority literate population poses a significant obstacle to the basic functions of education, but it also raises the importance of education. In this sense, it is necessary to investigate how education is structured, what the hidden curriculum is, and how this is reflected in publications that are key witnesses of the period. So, while advances were done toward women's education with a nationalist, progressive, and modernizing orientation in the early years of the Republic, how did women and educational journals handle these issues? How do the two major publications in the field address concerns of education and women? In this study, which we carried out to understand both the dominant understanding of the period about the issues through the magazines in the first years of the Republic and how women were approached in the education magazine and education in the women's magazine, the magazines *Muallimler Mecmuası* (1922-1927) and *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu* (1925-1927) were examined and discussed comparatively. While both magazines draw a conventional typology of woman through the trilogy of educated mother, educated wife, and citizen, *Muallimler Mecmuası* emphasizes that women are a vital part of the education process, with a focus on student and teacher women. Women, who will be desirable citizens of the period, are required to be educated and to be the agents in the modernization process that will spread to the entire nation, beginning with the family. Furthermore, the creation of women as educated mothers and wives implies the perpetuation of patriarchal ideology.

Keywords: Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu, Muallimler Mecmuası, woman, education, early Republic period.

Giriş

1923 yılında Mustafa Kemal'in "Kadınlarımızı da erkeklerimiz gibi aynı derece-i tahsilden geçirmeliyiz. Erkeklerle lazım olan kısımlarla beraber, kadınlıklarını da öğretmeliyiz." (Kırkpınar, 1998: 17) sözleri, cumhuriyetin ilk yıllarının kadın ve eğitim konusundaki bakışını belki de en kısa özetleyen cümleleri olabilir. Kadın, eğitim ve kadınların eğitimi meselesi cumhuriyet öncesine, Osmanlı'da Tanzimat dönemi ile başlayan modernleşme sürecine dayanmakla birlikte (Altınay, 2000: 24), ulus-devletin inşa süreci ile yani cumhuriyetin ilk yıllarında daha büyük bir ivme kazanmıştır. Bu hızlanma, yönünü "muasır medeniyetlere" dönüp "çok ırklı, çok dinli teokratik imparatorluktan Anadolu merkezli laik, üniter ulus-devlet"e (Neyzi, 2001: 411) dönüşme¹ çabasıdır. Bu dönüşüm, daha doğrusu dönüştürme çabası, kurumlardan gündelik hayat pratiklerine kadar bütün toplumsal alanlara uzanır. Bütün bir toplumsal yapıyı kapsayan ve ulus-devletle ulusal kimliğin inşasını (Kancı, 2015; Üstel, 2014) ifade eden bu dönüşüm için ise, *tebaadan vatandaşa* geçmesi veya dönüşmesi istenen *millet* açısından eğitim kurumu en önemli işleve sahip olacaktır. Nüfusun yaklaşık %90'ı² okur-yazar olmadığı için eğitim seferberliği düzenlenecek, ilkokul kız ve erkek çocuklar için zorunlu olacak, Latin alfabesine ve karma eğitime geçilecek, 1924 Tevhid-i Tedrisat kanunu ile tüm okullar Maarif Vekâletine bağlanacak, medreseler, tekke ve zaviyeler kapanacak ve bilime, akla dayalı yeni milli ve laik eğitim politikaları (Akyüz, 2001: 297) ile okur-yazarlık oranı yükseltilmeye ve istenen beceriler ve değerlerle donatılmış eğitilmiş nüfus oluşturulmaya çalışılacaktır. Böylece; yeni siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik öznelere yani "yeni bir insan" tipinin ve kimliğinin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, kadınların, özel bir önemi de vardır. Çünkü dönemin geri kalmışlığının nedeni olarak, kadınların geri kalmışlığı ve cahilliği gösterilmektedir (Durakbaşa, 1998: 37; Jayawardena, 1986: 28; Kazgan, 1981: 139). Mustafa Kemal'in aşağıdaki konuşması, kadınlara ve onların gelişmesine ayrı bir önem verilmesi gerektiğini açıkça ifade etmektedir:

"Bir sosyal toplum, bir millet, erkek ve kadın denilen iki cins insandan meydana gelmiştir. Kabil midir ki, bir kitlenin bir parçasını ilerletelim, diğerini ihmal edelim de kitlenin bütünü ilerleyebilsin? Mümkün müdür ki, bir topluluğun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı göklere yükselebilsin? Şüphe yok, ilerleme adımları, dediğim gibi, iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve ilerleme ve yenilikte birlikte merhaleler aşmak lazımdır. Böyle olursa inkılâp başarılı olur." (Mustafa Kemal, 1925 konuşmasından aktaran Toska, 1998: 71)

Kadınlar, cumhuriyetin ilanından önce de olduğu gibi, toplumsal değişimle birlikte "istenen kadınlık idealine" dayanarak yöneticilerin ve politikaların odağında oldular. Kılık kıyafeti, ev ekonomisi bilgisi, çocuk yetiştirme pratikleri, dikiş-nakış bilgisi, oturma-konuşma eylemlerine kadar, karar verici erkeklerin tasarrufunda bir yaratıma tâbi olmuşlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise, "yeni kadın" imajının yaratılması ve böylece geçmişten, Osmanlı'dan kopmanın, yeni bir devlet oluşunun bu şekilde de somutlaştırılması (Berktaş, 1998; Durakbaşa 2000; Kandiyoti, 1991) söz konusudur. Ayrıca yeni toplumsal düzen "birey" üzerinden kurgulanmayıp ilerleme, düzen, kolektif bilinç, kültür, dayanışma, iş bölümü gibi kavramlara dayandığı için, kadın ve kadın hakları, kolektif varlığın (Baykan ve Ötüş-Baskett, 1999: 34-5) ve modernleşme projesinin bir parçası (Abadan-Unat, 1998: 330) olarak da tanımlanmıştı. Mustafa Kemal'in yukarıdaki ifadeleri de bu kavramlara işaret etmektedir.

Yeni yönetim tarafından kadınlar ayrıca; laik burjuva ideolojisini yaymak, beyaz yakalı meslekler için iş gücü oluşturmak ve eğitilmiş kadınların güçlenmesinin bir parçası olmak gibi kendilerine atanan "görev"ler açısından da değerlendirilmektedir. Osmanlı'nın, sadece belli bir sınıfa ve o sınıf içinde daha çok erkeklerle sağladığı eğitim fırsatını değiştiren ve daha eşitlikçi bir biçimde her sınıfı ve kadınları kapsayan bu yeni rejim, eğitilmiş kadının beyaz yakalı, profesyonel ve idare pozisyonları için potansiyel kaynak olabileceğini düşünüyordu (Gündüz-Höşgör, 1996: 120). Dolayısıyla, ekonomik gelişme, modernleşme çabaları, yeni bir rejim imajı yaratma çabaları ile kadının annelik, ev kadınlığı gibi rollerinin yanı sıra işgücü olarak tanımlanması ve toplumun geri kalmışlığıyla ilişkisi, kadının eğitimi meselesini öncelikli meseleler arasına taşımıştır. Kadınlar "yurttaş kadın", eğitim görmüş, meslek sahibi kadın olarak kitaplarda simge hâlinde de yerini aldı (Gümüsoğlu, 1998a; 1998b). Ayrıca, kadınlar için uygun görülen meslekler (öğretmenlik, hemşirelik gibi) annelik rollerinin devamı niteliğindedi ve kadınlar bu meslekler ile kamusal alana dâhil

olacaklardı. Bu katılım kendilerinden ziyade; halka, millete faydalı olmak içindi (Berktaş, 1998; Göle, 2004). Modern annelik vazifesi olarak hem özel alanda kendi ailelerinin hem de kamusal alanda bütün vatan için yeni nesil çocuklar yetiştireceklerdi (Sancar, 2012). Devlet feminizmi³ olarak kabul edilen yaklaşımla, Arat (1998)'ın da belirttiği gibi, kadın-erkek eşitliğinin sağlandığını iddia ederek kontrol altında yeni bir kamusal kadının yaratılması söz konusu idi. Ancak yine de, ister muhafazakârlar isterse yenilikçi-ulusalcılar olsun, kadının eğitiminin çıktısı, annelik rollerini en iyi şekilde yerine getirerek beden ve zihnen iyi nesiller yetiştirmektir. Bu eğitim ister İslami değerlere isterse Batılı bilimsel değerlere dayansın, sonuçta kadınlar için ataerkil kalıplara dayanan annelik rolü ve kadının eğitimi kurgulanmıştır (Akagündüz, 2015). Çünkü toplumun geri kalmışlığının nedeni iyi yetiştirilmemiş çocuklar yani onları yetiştiremeyen cahil kadınlar/annelerdi. Çocukların devlete ve millete yararlı olması için ilk terbiyesini veren annenin rolü büyüktü. Dolayısıyla, kadınların toplumsal görevi iyi bir anne olmak (Berktaş, 2010; Göle, 2004; Tekeli, 1997; Toska, 1998) ve biyolojik üreticiler olarak ulusal grupların sınırlarını ve ideolojiyi yeniden üretip kültür aktarıcıları da olarak yeni ulus-devletin kimlik oluşturma sürecine katkı sunmaktı (Anthias ve Yuval-Davis, 1989).

Cumhuriyetin ilk yıllarında kadın ve eğitim konusunun gündemi işgal etmesi, dönemin dergilerine de yansımıştır. Dönemin tartışmalarını yansıtan tanıkları olarak dergiler (Çakır, 2011), tarih ve özellikle de çalışma konumuz olan kadın ve eğitim tarihi açısından aydınlatıcı kaynaklardır. Erken cumhuriyet dönemindeki kadın ve eğitim konusunu irdelemeye çalıştığımız bu çalışma, dönemseller çalışmalar için önemli bilgi kaynakları olarak kabul edilen dergilere dayanmaktadır. İlk yıllarındaki ideolojik, siyasal, ekonomik ve sosyal gelişmelerde çok önemli görülen kadın ve eğitim konusunda dönemin dergilerinin, özellikle kadını ve eğitimi merkezine alan dergilerin bakış açısının anlaşılması amaçlanmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki milliyetçi, ilerlemeci ve modernleşmeci bir yaklaşımla kadınların eğitimine yönelik adımlar atılmakla birlikte, kadını ve eğitimi merkezine alan dergiler bu konulara nasıl bakmışlardır? Alandaki iki temel dergide eğitim ve kadın konuları nasıl yansıtılmıştır? Kısacası, bu çalışma, cumhuriyetin ilk yıllarındaki kadın dergisinde eğitime, eğitim dergisinde ise kadına yönelik bakış açısını anlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışma için, eğitim dergisi olan *Muallimler Mecmuası* ve kadın dergisi olan *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu* dergisi; dönemin önemli tanıkları olmaları, alanları için önemli olan derneklerin yayın organları olmaları, yayımlanma yıllarının örtüşmesi ve kadın dergileri arasından *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu* dergisinin Cumhuriyet'in erken dönemlerinde kadınlarla ilgili reformları etkileyip cinsiyetçi ideoloji ve uygulamalarla mücadele etmesi (Zihnioğlu, 2003: 171) nedeniyle seçilmiştir. Osmanlıca yazılmış *Muallimler Mecmuası* dergisinin tercüme edilmiş⁴ tüm sayıları (1922-1927) ve Nevin Yurdsever Ateş (2009) tarafından hazırlanan *Yeni Harflerle Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu* (1925-1927) kitabı taranmıştır. *Muallimler Mecmuasında* kadın, *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu* dergisinde ise eğitim konularını içeren metinler ve görseller incelenmiştir.

Dergilere Kısa Bir Bakış

İki derginin taranması ve içerik analizi sonucu elde edilen bulgulara geçmeden önce dergiler hakkında kısaca bilgi vermek ve onlara yakından bakmak yerinde olacaktır.

Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu

İlk iki sayısında *Kadın Yolu* ve daha sonra *Türk Kadın Yolu* adı ile yayımlanan bu dergi, 16 Temmuz 1925 ile 1 Ağustos 1927 arasında 30 sayı olarak yayımlanmıştır. İlk sayılarda açık biçimde ifade edilmemesine rağmen, derginin 5. sayısından itibaren kapağında yer alan “Türk Kadın Birliği'nin Nâşir-i Efkârıdır” ifadesiyle, 1924'te kurulan Türk Kadın Birliği derneğinin yayın organı olduğu açık olarak belirtilmiştir. Türk Kadın Birliği'nin kurucusu olan Nezihe Muhiddin, aynı zamanda derginin sahibi ve başyazarıdır. Dergi, çıkarıldığı iki sene boyunca Dışişleri Bakanlığı tarafından maddi olarak desteklenmiş olmasına rağmen, zaman zaman maddi sıkıntılar nedeniyle yayın periyodunda aksamalar meydana gelmiştir. İlk 8 sayısı haftalık, sonraki sayıları ise 15 günlük çıkan derginin, 30. sayı ile yayım hayatı son bulmuştur (Gülen, 2015: 154; Özkay, 2017: 57). Derginin amacı, ilk sayıdaki başyazıda Nezihe Muhiddin tarafından şöyle ifade edilir: “*Kadın Yolu, Türk kadınına memleket menafininin (menfaatlerinin) kendisini davet ettiği*

mefkurevi (ideal/ideolojik) hedefe isal edecek (ulaştıracak) bir şehrah (anayol) olacak ve bu yolun yine kadın elleriyle açılması, bunun kıymetini tebellür ettirecektir (ortaya çıkaracaktır)” (s. 64).

Bu ifadeden de açıkça anlaşıldığı üzere dergi, kadınları merkeze alan ideolojik hedeflere sahiptir ve vatandaşlık bilinci üzerinde ulus-devlet sisteminin inşa edilmeye çalışıldığı bu ilk yıllarda, bu hedefler resmî ideolojiye de uygundur. Bu yönüyle Türk Kadın Yolu dergisi, Zihnioğlu'nun (2003: 170) da dikkat çektiği gibi, siyasal iktidara düşünsel katkı sunma ve kadın hakları için büyük kazanımlar açısından önemlidir. Bu bakımdan dergi, kadın ve haklar konusunu merkeze alarak toplumu bilinçlendirmeye de çalışmaktadır. Dergiye bu çerçevede bir bütün olarak bakıldığında; dünya kadınlarına dair bilgiler, “Abla Mektupları”, mutfak ve yemek yazıları, cumhuriyete dair yazılar, demokrasi ve feminizm gibi yazılarla oldukça geniş bir içerik yelpazesine sahip olduğu görülmektedir.⁵

Dergi, ilk sayısının ilk yazısında ifade edilen amaçları doğrultusunda, tamamen didaktik nitelikli bir yayın olma özelliğine sahiptir. Dergide yer alan yazılar, her ne kadar farklı konu ve türlerde olsalar bile, kadın ve hakları konusunda doğrudan ya da dolaylı mesajlar içermeleri bakımından ortaklık sergilemektedir. Öyle ki, dergide yayımlanan edebî ürünlerde hatta karikatürlerde bile bu hassasiyetin korunduğunu görmek mümkündür. Örneğin, ilk sayıda yer alan bir karikatürde kahvehanelerde oturan erkeklerin bile seçme hakkı varken, eğitilmiş dahi olsa kadının böyle bir hakkının olmadığı ifade edilmektedir. Seçme ve seçilme hakkı, eşit eğitim hakkı, meslek edinme hakkı gibi dönem açısından yenilikçi olacak talepler dile getirilmektedir. Bu çerçevede farklı açılardan ama doğrudan doğruya kadınlarla ilgili konuların ele alındığı çok sayıda yazı yer almaktadır ki bunların da konularına göre şöyle sıralanması mümkündür:

“Analık Vazifeleri, Askerlik ve Kadın, Dans ve Kadın, Demokrasi ve Feminizm, Doğum ve Çocuk Bakımı, Dünya Kadınları (Çin ve Japon Kadınları), Ev Hayatı ve Ev İdaresi İlimi, İctimaiyat ve Kadınlık, İktisadiyat ve Kadınlık, Kadın ve İçki Aleyhtarlığı, Kadınlar Hangi Gayeyi Takip Etmelidir, Kadınlık Cereyanları ve Feminizm, Kadınlık ve Askerlik, Kasaba Kadını-Yörük Kadını, Moda ve Kıyafetlerin Psikolojisi, Süs Kadını-Aile Kadını, Şair Kadınlarımız” (Yurdsever Ateş, 2009: 53).

Kadın eksenli farklı boyuttaki konular, dönemin yeni kadın kimliği ve/veya imajı tartışmalarını da yansıtmaları bakımından önemlidir. Dolayısıyla, ne tür bir kadınlık, annelik, ev ve cemiyet hayatı, farklı kadınlık halleri gibi güncel tartışmaların yansıtıldığı ve çeşitli biçimlerde bu tartışmalara kadınlar tarafından cevap verildiği bir alan olmuştur. Yayımlandığı döneme göre böyle bir alanın kadınlar tarafından kullanılması, kadınların kendilerini ifade etmeleri ve dönemin politikalarına etki edebilmeleri açısından çok değerlidir.

Muallimler Mecmuası

Muallimler Mecmuası, 1922-1927 yılları arasında 54 sayı yayımlanmış, aylık bir eğitim dergisidir. Beş yıllık yayın hayatı bulunan dergi, İstanbul Muallimler Cemiyeti tarafından çıkarılmış; ancak bu cemiyet 1925 yılında merkezi Ankara’da bulunan Muallimler Birliğine bağlanmıştır (Muallimler Mecmuası, 1925: 1496). Derginin ilk sayısındaki “Maksadımız” başlıklı yazıda derginin çıkış amacı şu şekilde ifade edilmektedir:

“*“Muallimler Mecmuası” terbiye ve talim [=eğitim ve öğretim] mesleğine hürmet hisleriyle doğuyor; hakkın zaferi için açılan cihadında sahifelerinin daima en temiz heyecanlı gönüllerden kuvvet alacağına emindir. Memleketin harsında ve irfanında iyiliğin, doğruluğun galebesine hizmet etmekten başka hiçbir endişemiz yoktur; mektep muhitine, layık olduğu kıymeti vermek suretiyle milletimizin içtimai halasını [=toplumsal kurtuluşunu] temine bir çare de biz arayacağız.”* (Muallimler Mecmuası, 1922: 1)

Bir eğitim dergisi olarak çıkarılan *Muallimler Mecmuası*, her yazıda genel amaçlarına uygun olarak eğitim-öğretim konularını merkeze almıştır. Dergide, eğitimin sadece okulla sınırlı olmadığı ve yaşamın tüm alanlarına yayılan kapsamlı bir süreç olduğu gerçeğini işleyen doğrudan eğitim yazıları yer aldığı gibi toplumu bilinçlendirmeye yönelik farklı içeriklerde yazılarla da dergi zenginleştirilmiştir. Genel olarak, dergide yer alan yazıların ele aldığı konuları şu şekilde listeleyebiliriz:

1. Cumhuriyetin ilk yılları olması ve eğitimin yaygınlaştırılmasının amaçlanması nedeniyle, eğitim sisteminin teşkilat yapılanmaları ve okulların müfredat programları ağırlıklı konulardır. Bu konuya dair yazılarda çeşitli ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarının teşkilat yapılanmaları ve müfredat programlarına dair tespit, eleştiri ve önerilere yer verilmiştir. Bu çerçevede, ayrıca eğitim-öğretim kanunları ve yönetmelikleri ile ilgili yazılar da yer almaktadır.

2. Dönemin “muasır medeniyet seviyesine erişme” anlayışına paralel olarak eğitim sistemi için rol olabilecek yabancı ülkelerin eğitim sistemleriyle ilgili yazılar da dergide yer alır. Almanya, Amerika, Avusturya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Danimarka, Fransa, İngiltere ve Rusya gibi farklı ülkelerdeki eğitim yapılanmaları, eğitimin genel mantığı ve istatistiksel verileri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

3. Teorik olarak eğitim kavramı ve eğitimin pratik uygulamalarına dair yazılar da söz konusudur. Bu çerçevede; Türk ve dünya tarihinden çeşitli teorisyenlerin ve eğitimcilerin, daha çok eğitim anlayışlarını ele alan hayat hikâyeleri ve pratik uygulamalarla ilgili olarak da, çeşitli derslerin kapsamaları, kitapları, sorunları ve örnek ders içeriklerine dair yazılara yer verilmiştir.

4. Eğitimin yaygınlaştırılması için insan gücüne ihtiyaç, dönemin önemli başlıklarından birisidir ve bununla ilgili öğretmenlerin atama, tayin, meslekten çıkarılma, ders yükü, izin, maaş vb. konulardaki sorunlarına dair yazılar da mevcuttur.

5. 1928’deki Harf İnkılabı öncesinde, harf ve imla gibi daha çok eğitim-öğretim çevrelerince tartışıldığı anlaşılan güncel konulara dair yazılar yer almaktadır.

6. Edebiyat bilimine dair değerlendirme yazıları ve çeşitli edebî metinler de söz konusudur. Bu başlık çerçevesinde edebiyatla ilgili teorik değerlendirmelerin yanı sıra okullarda oynanmak üzere kaleme alınmış piyesler, öyküler ve şiirler de yer almaktadır. Ancak bu nitelikteki yazılarda da genel olarak öğretici ve model oluşturacak bir yaklaşım tercih edilmiştir.

7. Son olarak, Muallimler Cemiyeti’nin yayın organı olarak cemiyetle ilgili çeşitli gelişmelerin aktarıldığı bilgilendirme yazılarına da dergide yer verilmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki politikalar ve hedefler açısından eğitim-öğretim faaliyetlerinin öncelikli alanlardan olduğu göz önüne alındığında, Muallimler Mecmuası’nda yer alan yazıların, dönemin politikalarıyla tutarlı olduğu görülmektedir.

Kadın Dergisinde Eğitim, Eğitim Dergisinde Kadın

1. Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu dergisinde eğitim anlayışı⁶

Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu dergisi kadınlara dair birçok konuyu işlemiş olmasına rağmen, eğitim konusu ana konularından birisi olmuştur. Eğitimi özellikle dönemin kadınlardan beklentisi, yeni kadın imajı, ülkenin ilerlemesi, annelik, ev ve çalışma hayatı, vatandaşlık hakları ve eşitlik gibi başlıklarla birlikte değerlendirdikleri görülmektedir. Dolayısıyla bütün konuların birbirini desteklediği ve eğitime daha bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşıldığı söylenebilir.

Eşit eğitim hakkı

Öncelikle cumhuriyetin genel olarak kadınların hayatına etkisi üzerine -yeni yönetim biçiminin faydaları ve kadınların genel kazanımları çerçevesinde- yazılarla herkes ve özellikle kadınların eğitiminin bu kazanımların önemli bir ayağı olduğu belirtilmektedir. Nezihe Muhiddin, “Cumhuriyet’in Türk Kadınlığı Üzerinde Feyzi” (23 Temmuz 1341 [1925], S. 2, s. 90-91) başlıklı yazısında Meşrutiyet dönemiyle kıyaslanarak kadınların özellikle özgürlüklerindeki, eğitim haklarındaki ve kamusal hayattaki kazanımlarını dile getirerek kadınların layık olduğu mevkilere cumhuriyet ile geleceğini ve milletin bu şekilde ilerleme kaydedebileceğini değerlendirmektedir:

“İtiraf etmeliyiz ki, Cumhuriyet’in feyzinden en çok istifade edecek biz kadınlar olacağız. Son inkılabdan evvel, fikrî esaretin umumi hayatımızda ikâ’ ettiği tahribat, en çok kadınlar tarafından

mahsus idi. Hakkı tanımayan, fikre hürmet etmeyen irtica', zulmünü en kolaylıkla en zayıfta ikâ' edebiliyordu. Meşrutiyet bile, kadınlarımıza yapılan bu zulmü tahfif edememiştir. [...] İrtica'ın tahakküm ettiği bir sistemde kadın hürriyetinden bahsetmek abestir. O devrelerde kadın yine esir kaldı. Kadının umumi hayatta layık olduğu mevki almasını değil, hatta okuyup yazmasını hoş bir nazarla göremeyen bir zihniyet hâkim oldukça Meşrutiyet'in kadınlıkta bir inkılab yaratması imkânı yoktur. [...] Esaret-i fikriyyenin hükümlerinde olduğu o devirlerde, zulmün en büyük hissesi, en zayıf telakki olunan kadınlara isabet etti. Türk kadınlığı çok geride kaldı. Bundan da hey'et-i ictimaiyyemiz mutazzır oldu. Merdûd bir hod-binlik, derin bir gafletle kendi nısfını cehalete ve esarete mahkum bırakan bir milletin terakki etmesi kabil değildi... [...] İnkılabımız her türlü esaret gibi bilhassa esaret-i fikriyyeyi ilga ettiği içindir ki, diğer cinsden ziyade, bizim cinsimiz geniş bir nefes almıştır. İstibdad, Meşrutiyet, zayıfın hakkını tanımayan idarelerdi, Cumhuriyet zayıfın da hakkını tanıyan, daha doğrusu zayıf-kavi, kadın-erkek farkları tanımayan adil bir sistemdir. [...] İbtidaiden dârülfünûn tedarikatına kadar, kadın da erkeğin yanında aynı hakk-ı tahsile maliktir; ictimai hayatın birçok hususatında erkekle müştekerdir." (s. 90-91)

Vatandaşlık olarak kadın-erkek farkı gözetmeden ve hatta kadınların erkeklerin gerisinde kalmasının önüne geçecek uygulamalar, politikalar ve haklar ile cumhuriyet, kadının bu zamana kadar engellenmiş istikbalinin önünü açmıştır. Hatta "Almanya'da Âlim Kadınlar" (15 Mart 1927, S. 28, s. 458) başlıklı yazıda kadınların en büyük engellerinin karar verici/yönetim mekanizmalarında bulunan erkekler ve ataerkil zihniyet olduğu dile getirilmiştir: "*Kadın âlim henüz az görülen bir şeydir. Fakat artık anlaşılmıştır ki bu nedret onların kusur veya adem-i iktidarından değil, daha ziyade onların hayattaki hatvelerini şimdiye kadar güçleştiren erkeğe aittir.*" (s. 458). Ayrıca kız öğrencilere yönelik eleştiriler barındıran Müfide Ferid'in Pervaneler adlı romanına karşı, kız öğrencileri savunan Efzayiş Yusuf'un "Pervaneler Münasebetiyle Birkaç Söz" (30 Temmuz 1341 [1925], S. 3, s. 118-119) başlıklı yazısı da, eğitim hakkını savunmaktadır.

Kadın ve erkeğin eşitliğini ve eşit eğitim hakkının altını çizen yazılardan bir diğeri de, bir eğitimci olan Kemaleddin Şükrü'ye aittir. "Kadınlık Cereyanı Hangi Gayeyi Takib Etmelidir?" (15 Mayıs 1926, S. 18, s. 294-296) başlıklı yazısında, kadının erkek gibi eğitim alabildiğini, bu durumun gelecek için büyük bir adım olduğunu, kadınların sosyal, siyasi, idari, iktisadi hayat içinde aldıkları eğitimin uygulamasında da eşitlik olması gerektiğini ve kendi eğitim deneyiminden yola çıkarak kadın öğrencilerinin erkek öğrencilerinden "*daha müstaid, daha zeki ve daha çalışkan ve muti*" olduğunu belirtir. Ayrıca kadınların "*mes'ul, hür, zeki, düşünceli bir uzuv oldukça her şeyi bilmeye ve öğrenmeye hak kazan*" dıklarını vurgulayıp kadının ancak "*iyi bir 'beşer' iyi bir 'vatandaş' olduktan sonradır ki 'analık' ve 'zevcelik' mevkiini şerefine muvafık bir surette ve kendisinden beklenen şekilde muhafaza ve ihzar*" (s. 294) edebileceğini savunur. Başka bir deyişle, kadınların zeki, düşünceli, hür, sorumluluk sahibi insan ve vatandaş olması sonrasında, kadınlardan annelik ve eş rollerini yerine getirmesi beklenebilir. Öyleyse geçmişe kıyasla, yasalarla kadınlara sağlanan özgürlükler ve eğitim olanakları; kadınların kendilerini yetiştirmeleri, sonra milletin çocuklarını ve hatta milletin geleceğini kurtarmaları anlamına gelmektedir:

"Tam bir terbiyeye, ruhi, fikri, ictimai ahlaki fezail ve kabiliyete mazhar olmayan bir anadan evladı için ne terbiye beklenebilir? Düşünmek, muhakeme etmek, isabetli kararlar vermek, irade sahibi olmak gibi evsaf ve hasletlerden uzak olan bir kadın çocuğuna bu vasıfları nasıl telkin edebilir? Esir, zelil bir kadın nasıl hür evlat yetiştirebilir? Hem zevce, hem valide hem de terbiyeci olan kadın, esasen cemiyet içinde bugünkü yarım ve alil mevcudiyeti ile mühim bir rol ifa etmektedir. Onun bu rolleri alenen kabul ve itiraf edildiği, vazifelerinin daha büyük kolaylıkla isabet, sıhhat ve serbesti ile ifası teshil edildiği surette, bu roller daha müfid daha müsmir olmaz mı? Daha mesud neticeler vermez mi?" (s. 296)

Bu durum, "Kadınlar için neden eğitim?" sorusuna cevap veren ve eğitimin amaçlarını sorgulamayla ilişkili *eğitilmiş vatandaş, eğitilmiş anne ve eğitilmiş eş* üçlemesine işaret eder. Vatandaşlık hakkı olan eğitim, devletin dönemin koşullarına bağlı olarak yetiştirmek istediği "insan gücünü" elde etme aracıdır. Bu hak, erkekleri "üretken, çalışkan, vasıflı" insani sermaye olarak kurgularken, kadınları ataerkil sistem içinde beklenen "kadınlık" rolleri ile eşleştirir. Böylece görevi olarak görülen annelik ile sistem için elzem olan yeniden üretim döngüsü gerçekleştirilebilir.

Eğitimi veya Cahil anne

Derginin ilk sayısından itibaren annelik ve annenin görevlerine dair yazılar önemli ve geniş bir yer tutmaktadır. Başyazar Nezihe Muhiddin tarafından yazılan ve ilk sayıda yer alan “Analık Vazifeleri/Çocuklarımızı Nasıl Büyütmeliyiz?” (1925, S.1, s. 73) başlıklı yazı, ilk sayıda yer alması ve içeriği açısından oldukça dikkat çekicidir:

“Aziz kardeşlerim! Bugün ve yarın memleketimizin bizlerden istediği mühim ve asıl bir vazife var; o da bu sevgili yurda ma’nen ve maddeten kıymetli evladlar yetiştirmektir. Sakın baş makaleyi okuduktan sonra beni annelikle alakasını kesmiş müfrit bir kadın telakki etmeyiniz. Benim en esaslı kanaatim ve kadınlık hakkındaki temennim, onların bu memleketin ihtiyaçlarına cevap verecek iyi birer valide olmasındadır. Esasen asli ve asıl vazifeler ifa edilmeden diğerleri bir nümâyış ve tezahürden ibaret kalır.” (s. 73)

Yeni bir devletin kurulması aşamasında kadın ve erkeğin birlikte çalışmasına rağmen, kadınların asıl görevli olduğu alan, siyasette yer alıp yönetim alanında olmak ve/veya politika üretmek değil, vatan için “ma’nen ve maddeten kıymetli evladlar” üretmektir. Buna benzer “Kadının en yüksek hizmet-i insaniyesi analıktır”(Hüseyin Rahmi, “Kadın”, 1925, S. 1, s. 77) ifadeleri de yine ilk sayıda yer almaktadır. Hatice Refik, kadın ve annelik meselesine doğrudan işaret eden “Kadın-Valide” (6 Ağustos 1341 [1925], S. 4, s. 143-4) başlıklı yazısında kadınların “tekmil milletin hayatıyla” ilgili olan “validelik, zevcelik ve aile reisesi” mevkilerinden en önemlisi ve asıl olanın annelik olduğunu söyler. Ancak annelik sadece çocuk doğurmak değil, “küçük yavruyu büyük irade ve seciye sahibi bir şahıs” hâline getirmektir. Bunun nedeni ise çocuğun bütün milletin istikbali olmasıdır. Öyleyse,

“Cahil bir kadın eline bırakılan çocuk ya kör, topal, terbiyesiz, ahlaksız; yani tekmil cemiyet-i beşeriyye için muzır bir mahluk olur; yahud küçük yaşında mezara gider. Evlad yetiştirmek, daha doğrusu vatan için insan yetiştirmek gibi hizmet-i insaniyyede en büyük ve faal vazifeyi ifa eden kadın olduğunu bil-umum müterakki ve mütemeddin milletler müdrük olduklarından, kadının tahsil ve terbiyesine bugün her zamandan ziyade itina etmektedirler. [...] Bir kadının ne kadar zeki ve ne dereceye kadar sahib-i malumat olduğunu anlamak isterseniz, yetiştirdiği çocuklara bakınız, kafidir! Kadın yalnız evinde yetiştirdiği bir iki yavrusunun değil, bütün beşeriyyetin hakiki validesi, mürebbiyesidir.” (s. 143-144)

Kadınlık ve annelik üzerinden bir vatanın, hatta bütün insanlığın inşa edilmesi dikkat çekicidir. Yeni bir devletin kurulması ve inşa sürecinde ihtiyaç duyulan “yeni şahıs”ların yaratılması görevi kadınlara bırakılmıştır. Ancak bu dönemde daha da önemli olacak, teknik olarak sadece okur-yazar/egitimli değil, eski ideolojiden koparak ilim-fen yolunu ve Kemalist ideolojiyi benimsemiş kadınların yetiştirilmesi gerekmektedir. Doktor Rıfat, “Köylerimize Doktor ve Kabile Lazım” başlıklı yazısında (13 Ağustos 1341 [1925], S. 5, s. 178), “hocanın muskasından şifa umup nihayet çocuğunun kör olmasına sebebiyet verenler, sıtmayı incir ağacına bağlayıp! eskitenler, dalak şişkinliği için kırbacılara müracaat edenler, sarılığın alınlarından kesdirerek şifayab etmek için takiblere şitab eden” (s. 178) annelerin varlığından bahsederek bilime dayalı eğitim almış annelerin önemine vurgu yapmaktadır.

Eğitim ve annelik ilişkisi sıklıkla vurgulanarak eğitimi anne tipolojisi oluşturulmaya çalışılsa da, hangi düzeyde bir eğitimin annelik için gerekli olduğu çok net değildir. Ancak “İctimaiyat ve Kadınlık” (15 Mayıs 1926, S. 18, s. 287-288) başlıklı yazıda Enver Behnan; eğitimin yemek yemek, içmek, nefes almak kadar lüzumlu olduğunu sadece annelik için olamayacağını, ilkokul düzeyinin annelik için yeterli olduğunu belirtmektedir. Bunlara ek olarak özellikle lise ve yükseköğretim eğitimi alan genç kızların olduğunu ancak mezun olduktan sonra iş hayatında yer almadıklarını da ifade eder. Bunun nedenini ise şöyle açıklar: “kızlarımız, tahsili, bir meslek ve bir gayenin husulü için okumuyorlar. Tahsil devresinin bir devamı addederek o vazifeye bir nihayet vermek istemiyorlar. Vazifeyi de ifa ettikten sonra bir valide oluyorlar, kendi köşelerinde yaşıyorlar. Hâlbuki yalnız iyi bir anne olarak yetişmek gayesiyle bütün tahsil devrelerini bitirmek çok külfetlidir. Buna ibtidai veya tali tahsil kafidir.” (s. 287). Öte yandan, yükseköğretilimi bir meslek veya amaç için değil, eğitim sürecinin devam edilmesi gereken bir parçası olarak düşündükleri için çalışmayıp evde kaldıklarını belirtir ve bunu, yetişen bir neslin kaybı olarak değerlendirir. Oysaki ona göre,

“Âlî tahsile girişmek demek, memleketin fikir âlemi, ictimai müesseseleridir; siyaseti de, parlamentoda memleketin ihtiyaçlarını görmek için kanun hazırlamaktır. İşte darülfünunumuzda tahsil gören kızlarımızın gayesi bu iki şey olmalıdır. Gayeleri fikir âlemi ve yahud siyaset âlemi olmalıdır.” (s. 287). Öyleyse, bu yazıya göre yükseköğrenimli ve diğer düzeylerdeki eğitimli kadınlardan aile ve millet için beklenenler, roller ve işlevler farklıdır.

Eğitimli Eş/Zevce

Eğitim, annelik için önemli olarak görülürken, eğitimli eş/zevce olmak da önemlidir. Bu konuyla ilgili olan tek ve dikkat çekici yazı Hatice Refik tarafından, kadınlık ve annelikten bahsettiği yazısından sonra “Kadın-Zevce” (13 Ağustos 1341 [1925], S. 5, s. 175-178) başlıklı yazıda konu edilir: “İlim ve terbiyesine itina edilmiş ve ilminden bihakkin istifade etmiş bir kadın, çocukları için iyi bir valide olmakla beraber intihab ettiği zevci için de tekmil hayatı müddetince fedakâr bir zevce, iyi bir arkadaştır.” (s. 175). Yazıya göre, iyi eş/zevce olmanın göstergeleri ise “tertib ve intizam, vazifenin hüsn-i suretle taksimi, paranın hüsn-i suretle isti'mâli, asalet ve nezaket”tir. Bütün bu uyumlu ve makbul eş/zevce, eğitim sayesinde yaratılır. Geçmişle kıyaslanarak, eskiden kadınların “cahil ve tecrübesiz” zevce oldukları ve eşlerinin arzusu ile okuyabildiği, şimdi ise kızların eğitimine ailelerinin önem verdiği belirtilmektedir. Böylece kızlar “zevcelik mevkiini, malumatlı bir kadın olarak işgal ediyorlar. Yani onlar ancak her türlü ilim ve irfana mücehhez oldukları zaman o mevki'e tesâhub edebilirler.” (s. 176). Zevcelik mevkiinde, layıkıyla bulunmak ve başarıyla görevleri yerine getirmek için eğitim önemli görülmektedir.

“Bir erkek ne kadar zengin, ne kadar yüksek bir mevki sahibi olursa olsun, zevcesi malumatlı ve binaenaleyh hüsn-i ahlak sahibi -çünkü terbiye, hakiki ilim ve irfanla muvafaktır- olmazsa kat'iyen mesud değildir. Memleketin mukadderatı, idare eden ricâl-i hükümetin hakiki ilim ve irfan sahibi erkeklerden intihabı ne derece ehemmiyetli ve elzem ise ve erkeklerden kendilerinin, çocuklarının, evlerinin hüsn-i suretle idaresi için de ilminden cidden istifade etmiş terbiyeli kadınları zevce olarak intihab etmeleri o derece ehemmiyetli ve elzemdir. Bunun neticesi ise şüphesiz saadet-i şahsiye ve refah-ı umumiyedir. Bu mesud gayeyi elde etmek için de genç kızlara tabiat tarafından kendilerine işaret olunan validelik-zevcelik gibi iki mühim ve müşterek vezâifi ifa için lazım gelen ulûm ve fünûnu vermeli.” (s. 176)

Hatice Refik; erkeklerin mutluluğu, çocukların iyiliği, ailenin ve milletin refahı için eğitimli bir kadının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Eğitim, annelik ve zevcelik için elzemdir. Ayrıca kamusal ve özel alan ayırımına dayanan memleket idaresi ve ev idaresi, toplumsal cinsiyete dayalı bir biçimde ayrıştırılmıştır. Erkeklerin yönettiği devlet, kadınların yönettiği ev/aile... Bunlara ek olarak, eğitimli kadın ile eğitimsiz kadının karşılaştırması da yapılmaktadır:

“Elbet okumuş bir kadın okumamış bir kadından daha ziyade zarif, daha ziyade düşünceli, daha ahlaklıdır. Kadın sıhhatli, terbiyeli, malumatlı olursa, aile içinde de etrafına sıhhat, terbiye, mehasin, ahlak ve nûr-ı irfan saçar. Bilakis sıhatsız, terbiyesiz, ahlaksız, bilgisiz bir kadının hanesinde ise saadet kabil olamaz. Binaenaleyh ilimli, iffetli, sıhhatli bir kadın bir ailenin saadetine, aksi ise felaketine sebep olacağı nazâr-ı itibare alınır, genç kızlarımızın iyi bir valide, iyi bir zevce olmaları için tahsillerine ne derece itina edilmek lazım geldiğini ve onların kendilerine verilen ilim ve irfandan ne derece bir hisse-i istifade almaları lazım geleceğini tayin etmek kolaylaşır.” (s. 177)

Eğitim, ev idaresi için önemlidir ancak eğitimli kadınlar “hariçteki hayat”la ilişkisini “hükümetin işlerine doğrudan doğruya karışmamakla beraber kendisini alakadar eden hadiselerin cereyanını büyük bir zeka ve dirayetle takib eder”ek (s. 178) devam ettirebilirler. Evdeki diğer kişiler gibi memleketin bir üyesi olduğunu bilerek, memleketini düşündüğünü göstermek için evini, evdeki sorumluluklarını terk etmek zorunda değildir. “Onun için vatanperver bir kadın olmak, yani memleketini hakkıyla düşünmek demek, validelik, zevcelik vazifesini hakkıyla ifa etmek, yani tabiatın emirlerine mukabele etmek demektir ki, bunu da ilim ve irfandan hakkıyla istifade etmiş bir kadın her halde takdir eder.” (s. 178). Böylece eğitimli kadın, asıl görevinin evi, ailesi, çocukları olduğunu bilerek vatani için bunları yaptığının ve onun payına düşen

görevin bu olduğunun bilincindedir. Öyleyse, cumhuriyetin ilk yıllarında, yönetim biçimi değişmiş olsa bile, cinsiyetleştirilmiş alanların ve sorumlulukların eğitim ile yeniden belirlendiği ve üretildiği iddia edilebilir.

Ayrıca, dergide yaygın bir biçimde, eğitimin temel işlevi annelik ve zevcelik ekseninde konu olurken, buna paralel biçimde eğitimin içeriğinin ne olması gerektiğini sorgulayan bir anket de kız okulu müdirelerine yöneltilmektedir:

“Kız Mektepleri Müdireleri Hanımefendilere

Memleketimizin mekteb programları tamamen asrileşmiştir. Genç ve büyük inkılabımızı kökleştirmek ancak mekteblerimizin işidir. Bilhassa burada kız mektepleri en muazzam ve mühim bir rolü ifaya davetlidirler. Mecmuamız bu kadar ehemmiyetli bir vazife karşısında bulunan kız mekteplerinin müşterek gayesini tekâsüf ettirmek emelinde olduğu cihetle bütün kız mekteplerimizin müdirelerine bir anket açmıştır. “Genç Türkiye’nin kadını hangi gayeye göre terbiye edilirse memleketin kadın ihtiyacı tatmin edilmiş olur?” Cevapların onbeş gün zarfında Şehzadebaşı’nda Fevziye Caddesinde Kadın Birliği Merkezi’nde Kadın Yolu İdarehanesi’ne irsâli ve mektublara leffen cevab sahiblerinin fotoğraflarını da ilave buyurmaları rica olunur.” (1925, S.1, s. 81)

Kadınların hangi amaca göre eğitilmeleri gerektiğine cevap arayan bu ankete göre kadınlar için eğitimin içeriği, memleketin ihtiyacına bağlı olarak şekillenecek ve cumhuriyetin ilk yılları için gerekli insani sermaye oluşturulmuş olacaktır.

Eğitimle ilgili olarak dikkat çekici başka bir yazı ise, Nezihe Muhiddin’in “Çocuklarımız Bakımsızdır”, (23 Temmuz 1341 [1925], S. 2, s. 95-96) başlıklı yazısıdır. Okul-öğrenci sayılarının yeterliliği ve “yeni dünya prensiplerine” dayalı eğitimin içeriğini de sorgulayan; ayrıca çocuk sahibi ailelerin eğitimsiz, bilgisiz olduğu için çocuklarını iyi yetiştiremediğine değinen ve belediye başkanına seslenen bu yazıda; çalışan kadınların okula gitmeyen çocuklarının (okulöncesi dönem) veya okula giden çocukların okuldan sonra anneleri eve dönünceye kadar geçirecekleri zamanda görevlendirilmiş öğretmenler eşliğinde kulüp benzeri yerlerde eğitim almalarının iyi olacağı dile getirilmektedir:

“Mekteb dönüşü bu bahçelerde toplanacak çocuklar, orada terbiyevi oyunlar oynayacak düzgün sahalar, çabuk yetişen ağaç gölgeleri, kum havuzları ve bütün bunları idare edecek ve onlara temizliği intizamı telkin eyleyecek bir iki mürebbiye bulurlarsa kafidir. Bilhassa alaca karanlıkta işlerine gitmeğe mecbur olan amele kadınların küçük çocuklarına muhafaza edecek -garderie-ler, bu bahçelerin bir köşesine yapılacak ilk binalar olmalıdır.” (s. 96)

Bu yazıda bir yandan çocukların bakımı ve hatta okul öncesi eğitimi için devlet göreve çağrılırken, diğer yandan annelerin bakım işlerinden sorumlu kişi olarak görülmeye devam edildiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu* dergisinde, eğitim hakkı, eğitimi anne ve eğitimi eş olmak üzere eğitim konusuna vatandaşlık ve kadınlardan beklenen roller çerçevesinde değinilmiştir.

2. Muallimler Mecmuası dergisinde kadın anlayışı

Muallimler Mecmuası’nda, daha önce değinildiği gibi, ulus-devletin ilk yıllarına bağlı olarak eğitim sürecinin kurumsallaşması ve organizasyona dair daha çok içeriğe yer verildiği için, kadın konusuna özel bir yer ayrılmadığı görülmektedir. Ancak dergide kadının (kadın anlayışının), eğitim girdileri açısından öğrencilik ve öğretmenlik özelliği ve eğitimin işlevleri çerçevesinde kendine yer bulduğu söylenebilir.

Öğrenci olarak kadın

Öncelikle ulus-devletin kuruluş yıllarında okur-yazarlık oranlarının düşüklüğü, ülkenin geneline yaygınlaştırılmamış okulların büyük bir sorun olması ve “tebaadan vatandaşa geçiş” anlayışı ile vatandaşlık hakları söyleminin, ülkenin gelişimi ile birlikte yürütüldüğü dikkate alındığında, herkese eşit eğitimin sağlanması öncelikli alanlardan birisi olmuştur. Bu çerçevede, Süleyman Şevket, “Mekteplerimiz: Darü’l-muallimat” (1923; S. 8, s. 151-159) başlıklı yazısında, insan kaynakları açısından ülkenin bir hazineye sahip olduğu ancak bunun farkında olunmadığından bahseder. Köylü, şehirli bütün çocukların çok zeki olduğunu ve bunun kıymetinin bilinmediğini belirtir. Ayrıca rekabet edilen milletlere göre çok cahil ve gafil durumda

olunduğunu ve bunun “*milli bir felaket*” olduğunu vurgular. Yazının, dikkat çeken “İki Cinse de Aynı Hak Verilmeli” (s. 154) alt başlığında ise, her ülkede önce erkek çocuklarını eğitime fikrinin uyandığını, Osmanlı’da sibyan mektepleri dışında kızların fikren gelişmesini sağlayacak kurumların olmadığını ve kızların eğitimi için okul sayılarının hep yetersiz olduğunu belirtir. Sayısal verilerle bu yetersizliğin resmini çizer: 1289’da (1872-1873) İstanbul’da 15 erkek rüştiyesinde 1600 öğrenci varken kız rüştiyelerinin sayısı 8’dir, öğrenci sayısı 200’ü geçmemiştir ve yazının basıldığı yıllarda da, Anadolu’nun pek çok yerinde durum, 50 sene öncekinin aynısıdır. Bu durumun sonuçlarını, ülkenin genel zararına olduğunu belirterek şöyle değerlendirir: “*İki cins arasında müsavata riayetsiz [eşitliğe uymayan] sürüklenip giden bu emrivaki, annelerin, kadınların aile ve millet terbiyesindeki [eğitimindeki] hakimiyetlerini, memleketin zararına olarak zaafa uğrattıyor.*” (s. 154)

Süleyman Şevket, “İlk ve Orta Darü’l-muallimat/Muallimeliğe İhtiyaç-2” (1923, S. 10, s. 204-207) başlıklı başka bir yazısında da ülkenin nitelikli, eğitilmiş insan ihtiyacının büyüklüğüne dikkat çeker ve şu değerlendirmeyi yapar: “*Küçük büyük, kız erkek hiç kimseyi ihmal ve israfımızla heder etmeye hakkımız yoktur.*” (s. 204). Özellikle kız çocuklarının eğitimine önem vermeyen, daha çok annelik ve ev hayatının öncelendiği ve nitelikli insan gücüne yatırım yapmayan eski eğitim sistemini eleştiren “Maarif Teşkilatımıza Dair Notlar” başlıklı yazısında ise şu değerlendirmeleri yapar:

“Sibyan mektepleri kız çocuklar için münferit ve tekamülden mahrum bir müessese idi; ikmal edilince [tamamlanınca, okul bitince] bu cinsten daha yüksek bir yerde okunamazdı. Nadiren hususi ders alanlar bulunurdu. Heman [sadece] umumiyetle evlerde nakış, dikiş, şehrine göre dokuma, pekmez, tarhana, yemek yapmak... gibi şeyler öğrenilirdi. Erkek çocukların çoğu esnafa çıracak olurdu; bir kısmı da medreselere giderdi. Pek azı on iki on üç yaşlarında kaleme devam etmeye başlar, nihayet bir memuriyete geçerdi.” (s. 311)

Dergide, kadınların eğitimiyle ilgili, Darü’l-muallimat (Kız öğretmen okulları) açılışında dönemin maarif nazırı Safvet Paşa’nın konuşmasına da yer verilmiştir (1923, S. 8, s. 154-155). Bu konuşmada özetle şunlar söylenir: (1) Erkekler gibi kadınlar da eğitilmelidir. Doğu milletleri bütün olarak eğitimde geridir, ama özellikle kadınları daha da geridedir. (2) Kadınlar da erkekler gibi ilim ve fen tahsili almalı. Bunda dinen de herhangi bir engel yoktur. (3) Eğitilmiş kadınların bütün hâllerde namus ve itibarlarını muhafaza konusunda hassas davranacaklarından şüphe duyulamaz. (4) Kadınlar her türlü saygıya layık oldukları gibi öğretim ve eğitimleri de önemsenmelidir. Çünkü bir çocuk doğduktan sonra okula başlayınca kadar özellikle annesinin eğitiminden geçer. Bu nedenle anneler, çocukların eğitimlerinde bütün olarak müdahildirler. Yine aynı şekilde kadının annelik görevinin altının çizildiği ve eğitilmiş/cahil anne vurgusunun bu metinde de olduğu görülmektedir.

Bu konuşma eğitimde eşitlik vurgusu yaparken, dinî kesimlerden gelen karşıt görüşlerin aksine kadınların eğitim almasının dine aykırı bir durum yaratmadığını, muhafazakâr kesimlerin karşıt görüşlerinin aksine eğitilmiş kadınların namus ve itibarlarını her şekilde koruyacaklarını ve kadın eğitiminin temel amacının annelik rollerini yerine getirmek olduğunu vurgulamaktadır. Annelik rolleri ile ilişkili başka bir yazıda da, Doktor Sabri (1923, S. 12, s. 233-236) Darü’l-muallimat’taki çocuk sağlığı derslerinden bahseder ve öğretmen olmak üzere okumakta olan kız öğrencileri kastederek “*bugünün kızları yarının valideleridir*” (s. 235) diyerek kadınların, öğretmen olsalar bile annelik rollerine dikkat çeker. Bu durumda “eğitilmiş anne” olmak, sadece çocukların yetiştirilmesi için değil, aynı zamanda ailenin yönetimi ve en son seviyede ülkenin gelişimi için önemlidir. Süleyman Şevket, “İlk ve Orta Darü’l-muallimat/Muallimeliğe İhtiyaç-2” yazısında bunu şu şekilde dile getirir: “*Milletlerin iyi ve temiz yaşaması aile terbiyesindeki liyakatleriyle ölçülür. Hanımlar esasen evlerinin şefkatli ve idareli hâkimesi olacak evsaf [vasıflar] ile yetiştirilirse memleket kurtulmaya hak kazanır.*” (s. 204-205). Kadınlar bu tür vasıflar kazanmak için ise “*aile kadını mektepleri*”ni tercih edebilirler. Dr. Halil Fikret “Mekteplerimizin Yeni Teşkilatı Hakkında” (1922, S. 2, s. 19-22) başlıklı yazısında, sultaniden (lise) mezun olan kızların %80’inin darülfünuna gitmeyip aile hayatına döndüklerini belirtir. Ona göre, kızların sultani eğitimindeki amaçları erkeklerinkinden farklıdır. Erkekler, gelecek kaygısıyla, mesleki açıdan bu okullara giderken, kızların büyük bir kısmı ise özellikle cehaletten kurtulmak, genel kültür sahibi olmak için giderler. O nedenle Darülfünun’a gitmeyecek kızların, sultanilerde son sınıfa

kadar aynen devam etmeleri, sonra edebiyat ve fen şubeleri seçilirken sınıf-ı mahsusaya yönlendirilmeleri gerektiğini ifade eder. Ayrıca Dr. Halil Fikret'e göre kızlar için "aile kadını mekteplerine" ihtiyaç vardır:

"İstanbul'da kız sanayi [sanat/zanaat/meslek] mekteplerinden mâ'ada [başka] kızlara mahsus diğer bir nev' [nevi, tür] mektebe şiddetle ihtiyaç vardır ki kızlar bu mekteplerde bir aile kadını için lazım olan her şeyi az bir zamanda ilmî olarak öğrenebilsinler ve pek az da nazari [teorik] tedrisatla uğraşsınlar. Kızlarının uzun zaman tahsil ile işigalini arzu etmeyen valideler, aile kadını mekteplerini tercih edebilirler. Avrupa'da bu gibi mekteplerin müdavimleri pek çoktur." (s. 22)

Yeni bir eğitim alanı ve kariyer planı şeklinde sunulan "aile kadını" olmak, onun okulundan gerekli vasıfları edinmek ile mümkün olacaktır. Ancak belirtilmelidir ki, böyle bir okul hiçbir zaman hayata geçirilmemiştir. Öte yandan kadının sadece özel alan ile sınırlandırılmadığı, çalışma hayatında da olması gerektiğini ifade eden yazılar da mevcuttur.

"Son on beş sene içinde pek çok genç erkek öldü, kadınlarımız kimsesiz kalıyor. Mazideki şeraitin [şartların] devamına fikren kâni bile olsak içtimai teşkilatı bugünkü hâlinde bırakmaya kudretimiz kâfi gelmez. İktisadi buhran, hemşirelerimizi [kız kardeş], annelerimizi harici hayata itiyor. Kadınlar yaşamak için okuyacak ve iş arayacaktır. Bu zarureti ilmî usule muvafık [uygun] tedbirlerle karşılamak vazîfesi hükümet adamlarına, memleketin mütefekkirlerine düşer, onlar çare bulmakla mükelleftir." (Süleyman Şevket, İlk ve Orta Darü'l-muallimat/Muallimeliğe İhtiyaç-2, 1923, S. 10, s. 204)

Burada, savaş sonrası ülkedeki erkek nüfusunun azalması ve ekonomik krizle birlikte, kadınların çalışma hayatındaki bu boşluğu doldurmak ve hatta yaşamlarını idame ettirmek için çalışma hayatında olmalarının gerektiği vurgulanmaktadır. Artık kadınların evlerinin geçimini de sağlayan kişi olmak zorunda oldukları belirtiliyor. Diğer yandan 1880-1900 yılları arasında Avrupa'da çeşitli mesleklerde (doktorluk, hükümet hizmeti, gazetecilik, ticaret, işçilik, edebi ve fenni işlerle uğraşanlar, mühendislik ve elektrik) istihdam edilen kadın sayısındaki artışlara dikkat çekilmektedir. Avrupa'da "Kadın, şimdiye kadar erkeklerin çalıştığı daha birçok mesleklere giriyor."ken, ülkemizde "Hanımlar ev kadınlığı haricinde en fazla mürebbiye ve muallime olmakla yükselir. Daha müterakki [ilerlemiş] memleketlerde bu fikir, iktisadi ve terbiyevi çare diye çoktan tatbik edilmiştir." (Süleyman Şevket, İlk ve Orta Darü'l-muallimat/Muallimeliğe İhtiyaç-2, 1923, S. 10, s. 205). Dolayısıyla gelişmiş ülkelerde kadının çalışma hayatında ve farklı mesleklere sahip olmasının gerektiği ve artık bunun gelişmenin bir parçası olduğuna dikkat çekilmektedir. Yine de kadınların öğrenci olarak mezuniyet sonrasındaki çalışma hayatıyla ilgili olarak, öğretmenlik dışında başka mesleklere sahip olmaları Batılı ülkelerle kıyaslanırken, öğretmen olarak kadın başlığı ya da kadınlar için meslek olarak öğretmenlik, Muallimler Mecmuası için şaşırtıcı bir konu değildir.

Öğretmen olarak kadın

Dergide kadınlarla ilgili, öğrenci olarak kadın konusunun yanı sıra öğretmen olarak kadına dair yazılar da yer almaktadır. Öncelikle eğitim sisteminin önemli bir parçası olan öğretmenlerin, nasıl bir eğitimden geçtikleri ve onların "milletin evlatları" olan yeni bir nesli nasıl yetiştirecekleri genel olarak siyasetin önemli konu başlıklarından birisidir. Dergide, bu gündemle ilgili olarak çeşitli ülkelerin (Avusturya, Fransa, İngiltere, İsveç vb.) eğitim sistemindeki kadın-erkek öğrenci ve öğretmen dağılımına dair çeşitli istatistikler verildikten sonra öğretmenlerle ilgili şu değerlendirme yapılır:

"Başka memleketler terbiye ve maarifin [eğitim ve öğretimin] 'çocuk bahçeleri-ana mektepleri-yuvalar' ve iptidailer [ilkokullar] sahasını büyük bir ekseriyetle, tali devresini [ikinci kademe] kısmen kadınlara teslim etmiştir; biz iyi ve seri usulle hoca yetiştirmesek medeni rekabette her millete karşı alçalırız; erkekler açılacak işte kâfi gelemez; kadınlar cemiyet arasında çalışmak zaruretindedir." (Süleyman Şevket, İlk ve Orta Darü'l-muallimat/Muallimeliğe İhtiyaç-2, 1923, S. 10, s. 206).

Görüldüğü gibi, kadınların okulöncesi ve ilkokul seviyelerinde daha çok çalıştıkları belirtilirken, ülkede kadınların çalışma hayatının içinde olması gerektiği ve hatta bir "anne" ilgisiyle ve muasır medeniyet seviyesine erişmek için gerekli yetilerle öğrencileri eğitmeleri gerektiği düşünülmektedir. Sadreddin Celal,

“Halk Hükûmetinde Maarif Teşkilatı-2: İlk Tahsil” (1923, S. 16, s. 349-356), başlıklı yazısında, ilk tahsili 7-10 yaş arasını 1. Devre, 10-15 yaş arasını da 2. Devre olarak ikiye ayırıyor ve ardından şöyle devam ediyor:

“Birinci devrede çocuk heman [sadece] bir bebektir. Maddi ve manevi birçok ihtimamlara, şefkat ve muhabbete, kelimenin en geniş manasıyla oyuna muhtaçtır. Bu devrede çocukları, erkeklerden ziyade kadın mürebbilere tevdi etmek çok muvafık olur. [...]Bu ilk çocukluk devresinde kızların ve erkeklerin aynı idmanları [etkinlikleri] yapmalarında katiyyen mahzur yoktur. Erkeklerin dikiş işleriyle meşgul olmaları, kızların da mukavva, tahta, çamur işleri yapmaları, cetvel ve pergâr [pergel] kullanmaları çok hayırlı neticeler verecektir.” (s. 249-350)

İhtimam, şefkat ve ilgiye muhtaç 7-10 yaş aralığındaki çocukların, özellikle kadın öğretmenler (annelik rolüne ithafen) tarafından eğitilmesinin önemi ve kız-erkek ayrımı olmadan çocukların aynı müfredatı almaları ya da etkinlikler yapmalarında bir sorun olmadığı belirtilmektedir. İlk tahsil, genel becerilerin kazanıldığı evre olarak düşünülmemekte ve cinsiyet ayrımı olmaksızın tüm öğrencilerin bu aşamada yeterli donanım kazanması istenmektedir. Bu durumda hem temel becerilerin kazandırılması hem de medeniyet rekabeti için eğitimcilerin eğitimi önemsenmeli ve yeni bir öğretmen yetiştirme sistemi kurulmalıdır. Özellikle kadınların öğretmen olarak mesleki eğitimi dikkat çekicidir. “Darü’l-muallimat bir kız mektebidir ve yarın değil yalnız kendi çocuklarını fakat milletin evladını da bu hanımların ihmam-ı terbiyelerine tevdi edeceğiz.” (Doktor Sabri, Darü’l-muallimat-ı Taliye Tabi’iyyat Şubesi Programı, 1923, S. 12, s. 235) şeklinde kız öğretmen okullarının ve milletin evlatlarını yetiştirecek kadın öğretmenlerin önemi vurgulanmaktadır.

Son olarak kadın öğretmenlerle ilgili, Muallimler Mecmuası, aynı zamanda dönemin ihtiyacı olan öğretmen alımları için, genelde dergilerin ön kapak içinde yer alan ilan sayfalarını da içermektedir. Örneğin baş muallimelik ve anasınıfı muallimeliği ilanı Sayı 11’de şu şekilde yer almaktadır: “Antalya iptidai mekteplerinin 1000-1200 kuruş maaşlı dört başmuallimeliği ile 1000 kuruş maaşlı iki anasınıfı muallimeliği münhaldir [boştur]. Darü’l-muallimat mezunelerinden talip olanların cemiyet heyet-i idaresine müracaatları rica olunur.”

Kısacası, *Muallimler Mecmuası* dergisinde, kadın konusu öğrenci ve öğretmen pozisyonlarında yer almaktadır. Öğrencilik, eğitimli anne olmak ve iyi çocuklar yetiştirmek için önemli olarak görülürken, öğretmenlik de milletin evlatlarını yetiştirme göreviyle ilişkilendirilmektedir.

Sonuç

Cumhuriyetin ilk yıllarına tanıklık etmiş bu iki derginin ana çerçevelerinden farklı olarak diğer konuya nasıl yaklaştığını ve hangi bağlamlarda bunu ele aldığını anlamaya yönelik bu çalışmada, tarama sonucunda elde edilen yazıların, sayı olarak *Muallimler Mecmuası*’nın *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu* dergisinden daha fazla olmasına rağmen, daha çok Kadın Yolu dergisinden geldiğini öncelikle belirtmek gerekir. *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu* dergisi, 1925 sonrası olduğu için daha çok ulus-devlet politikaları ve uygulamaları ile ilgili metinleri içermektedir. Kadın merkezli olduğu için eğitimin kadınlık rollerine etkisi ya da eğitimli kadının ailesine, milletine katkısı şeklinde eğitime yaklaşımı söz konusudur. Ayrıca, ulus-devletin kurumsallaşması, milletçi ve kalkınmacı söylemlerle birlikte kadının yeniden inşa edilmesinde, derginin eğitimli kadın tipolojisini oluşturduğu ve öne çıkardığı görülmektedir. Ataerkil ideolojinin kadının temel görevlerinin annelik ve eş/zevcelik olması anlayışına dayanarak, kadının bedenen ve zihnen sağlıklı nesiller yetiştirmesi için eğitiminin gerekli olduğu da vurgulanmaktadır. Ayrıca, kadının eğitimli anne ve eş/zevceye ek olarak ulus-devlet ile birlikte kazanılan vatandaşlık statüsü üçgeninde konumlandırıldığı görülmektedir. Anneliği ve eşliği reddederek sadece eğitimli olmak için okumanın vurgulanması, dönemin koşulları dikkate alındığında belki de çok radikal bir yaklaşım olabilirdi. Daha çok, liberal feminizmin argümanlarına dayanarak erkeklerle eşit haklara sahip olmak konusundaki vurguları ile annelik ve eşlik/zevcelik rollerinin reddedilmediği hatta aldıkları eğitim sayesinde kadınların “vasıflı ve yetkin” anne/eş olarak milletin evlatlarını yetiştirme göreviyle “onurlandırıldıkları” görülmektedir. Cumhuriyet kadınları olarak, Kemalist ideolojinin empoze edilmesi ve istenen özelliklerle donatılmış yeni nesillerin üretilmesi görevi yüklenen kadınlardan, annelik/eşlik rollerini de bu amaç doğrultusunda severek ifa etmeleri beklenmektedir. Başka bir

ifade ile, kadının sırf cinsiyeti nedeniyle mahrum olduğu haklar dile getirilip talep edilirken, öte yandan yine aynı şekilde kadının sırf cinsiyeti nedeniyle ataerkil sistemin kadından beklentilerinin reddedilmesi söz konusu olmamıştır. Böylece dönemin feminist yaklaşımı ve ulusalcılığın bu ilk yıllarda birbirini beslediği görülmektedir. Dolayısıyla, çalışmamızın bulguları, Cumhuriyet'in ilk yıllarında milliyetçilik/ulusalcılık ve feminizmin yakın ilişki ve işbirliği içinde olduğunu söyleyen diğer çalışmalarla (Berkatay, 1998; Jayawardena, 2010; Nagel, 2011) paralellik göstermektedir.

Muallimler Mecmuası'nda ise, *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu* dergisinde vurgulanan eğitimli kadın tipolojisinin nasıl gerçekleşeceği ve içeriği sunulmaktadır. Başka bir ifade ile, eğitimli kadın tipolojisi için gerekli formasyon ve içerik verilmektedir. Dönemin eğitim politikalarının verildiği bu dergide, kadın konusu eğitim sürecinin önemli parçaları olan öğrenci ve öğretmen kadın kimlikleri ile karşımıza çıkmaktadır. *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu* ile paralel bir biçimde ulusalcılık, kalkınma ve ilerleme için kadınların eğitiminin önemi vurgulanmaktadır. Eğitimli annelik, eşit eğitim hakkı ve kadının çalışma hayatında yer alması, derginin kadın konusuna dair işaret ettiği ana temalardır. Eğitimli anne konusunda, hiç hayata geçmemiş olsa bile, Aile Kadını Mektepleri çok dikkat çekici bir örnektir. Çalışma hayatına dair yaklaşımında ise, kadının mesleği öğretmenlik olabilir ve yüceltilen annelik ile birleştirilip vatanın “kurucu gücü” olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla kadının kamusal alanda yer almasına “izin veren” yeni toplumsal yapı için öğretmenlik önemli bir kapı aralayacaktır.

Sonuç olarak, dönemin önemli iki dergisi olan *Muallimler Mecmuası* ve *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu* dergisinin, merkeze aldıkları konular başka olsa da cumhuriyetin erken dönem ideolojik iklimiyle örtüşen bir yaklaşımla kadın ve eğitim konusunu benzer şekilde yansıttığı söylenebilir. Bu durum; uluslaşma, ilerleme, dayanışma, işbölümü ve modernleşme projesinin bir parçası olarak kadın, eğitim ve kadının eğitime dair dönemin egemen ideolojisini anlamak açısından önemlidir. Yeni bir kadın kimliği ve imajının yaratılmaya çalışıldığı bu dönemde, eğitim, bu kimlik için vazgeçilmez bir işleve sahiptir. Ancak eğitimli annelik ve eş/zevcelik rolleri ile ataerkil kalıpların yeniden üretilmesi söz konusudur ve kadını çocuk yetiştirme ve evi yönetmesi konusunda eğitimli, bilinçli ve bilgili kadın yaparak, ona yeni sorumluluklar yüklemiştir.

Sonnotlar

- ¹ Ulus devletin arkasında türdeşleştirmek yani her vatandaş için aynı ulusal kimlik, aynı şekilde eğitim, aynı hukuk kurallarını uygulamak vb. yatar. İmparatorlukta ise, farklılıklar kabul edilir ve bu nedenle ulus-devletten farklılaşır (Keyder, 2004: 10-1).
- ² 1935 yılında oranlar hâlâ yüksektir: okur-yazar olmayan erkeklerin oranı % 70,7, kadınların oranı % 90,2'dir (TÜİK, 2013: 58).
- ³ Devlet feminizmi olarak kavramlaştırılan bu yaklaşım, Kuzey Avrupa'da kadın-erkek eşitliğini sağlamak üzere devlet eliyle uygulanan politikaları nitelemek üzere kullanılmaktadır. Örneğin, eşit eğitim, kılık-kıyafet, medeni hukuk ve siyasal haklar gibi (Tekeli, 1985: 62).
- ⁴ Bütün sayıları Arap harflerinden Latin harflerine aktaran Mehmet Çevik'e desteklerinden dolayı teşekkür ederim.
- ⁵ Bu çerçevede dergideki konu başlıklarını, kitabı hazırlayan Yurdsever Ateş (2009: 51) şöyle sıralamaktadır: “Dünya Kadın Postası (dünya kadınlığına dair haberler), Dünya kadınlarına dair değerlendirmeler, edebiyatçılarımıza dair yazılar, hikâyeler, karikatürler, kültür ve dil, şiirler, Ankara ve Cumhuriyet idaresine dair yazılar, demokrasi-feminizm, siyasi yazılar, dış politika değerlendirmeleri, cemiyet hastalıkları (içki ve kumar), tıbbi yazılar, bilmeceler, reklamlar, “Abla Mektupları” (genç kızları eğitim yazıları), kadınlara dair yazılar, mutfak ve yemek yazıları, mülakatlar, Türk Kadın Birliği derneğinin faaliyetleri”.
- ⁶ Sayfa numaraları derginin yazı aktarımını içeren söz konusu kitaba aittir.

Kaynaklar

ABADAN-UNAT, N. (1998). “Söylemden Protestoya: Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü”, Ayşe Hacımirzaoğlu (Der.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde (s. 323-336). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

AKAGÜNDÜZ, Ü. (2015). “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Siyasi Atmosfer ve Dönem Dergilerinde Kadın Düşüncesi (1923-1925)”. *FE Dergisi*, 7(2), 1–20.

- AKYÜZ, Y. (2001). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 2001'e)*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- ALTINAY, A. G. (2000). "Giriş: Milliyetçilik, Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm", Ayşe Gül Altınay (Der.), *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde (s. 15-32). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ANTHIAS, F., ve YUVAL-DAVIS, N. (1989). *Woman-nation-state*, Springer.
- ARAT, Y. (1998). "Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar", Reşat Kasaba ve Sibel Bozdoğan (Der.), *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* içinde (s. 82-98). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- BAYKAN, A. (1994). "The Turkish Woman: An Adventure in Feminist Historiography". *Gender and History*, 6 (1), 101-116.
- BAYKAN, A. ve ÖTÜŞ-BASKETT, B. (1999). *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını (1931)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BERKTAY, F. (1998). "Cumhuriyet'in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak", Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu (Der.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde (s. 1-11), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- BERKTAY, F. (2010). *Tarihin Cinsiyeti*, İstanbul: Metis Yayınları.
- ÇAKIR, S. (2011). *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul:Metis Yayınları.
- DURAKBAŞA, A. (1998). "Cumhuriyet döneminde modern kadın ve erkek kimliklerinin oluşumu: Kemalist kadın kimliği ve 'münevver erkekler'", Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu (Der.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde (s. 29-50), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- DURAKBAŞA, A. (2000). *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- GÖLE, N. (2004). *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*, İstanbul: Metis Yayınları.
- GÜLEN, H. (2015). "Kemalist Modernleşme'de Aile, Ulus, Kadın ve Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu Dergileri". *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, 12, 152-164.
- GÜMÜŞOĞLU, F. (1998a). "Cumhuriyet Dönemlerinin Ders Kitaplarında Cinsiyet Roller (1928-1998)", Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu (Der.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde (s.101-128), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- GÜMÜŞOĞLU, F. (1998b). "Cumhuriyet'in Devrimci Eğitiminin ve Bugünkü Eğitiminin Kadına Yaklaşımı (1928-1998)", Necla Arat (Der.), *Aydınlanmanın Kadınları* içinde (s.76-93), İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- GÜNDÜZ-HOŞGÖR, A. (1996). *Development and Women's Employment Status: Evidence from the Turkish Republic 1923-1990*, Doktora Tezi, The University of Western Ontario, London, Ontario, Kanada.
- JAYAWARDENA, K. (1986). *Feminism and Nationalism in the Third World*, Londra: Zed Books.
- KANCI, T. (2008). "Cumhuriyetin ilk yıllarından bugünlere ders kitaplarında kadınlık ve erkeklik kurguları", N. Mutluer, (Der). *Cinsiyet Halleri: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Alanları* içinde (s. 88-102), İstanbul: Varlık Yayınları.
- KANCI, T. (2015). "Türkiye'de Eğitim, Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Noktaları", Simten Coşar ve Aylin Özman (Der.), *Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet* içinde (s. 77-109), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KANDİYOTİ, D. (1991). "End of Empire: Islam, Nationalism and Women in Turkey", Deniz Kandiyoti (Der.), *Women, Islam and the State* içinde (s. 22-47), Philadelphia: Temple University Press.
- KAZGAN, G. (1981). "Labour Force Participation, Occupational Distribution, Educational Attainment and the Socio-Economic Status of Women in Turkish Economy", Nermin Abadan-Unat, Kandiyoti ve M. Kıray (Der.), *Women in Turkish Society* içinde (s.131-159), Leiden: Brill.
- KEYDER, Ç. (2004). *Memalik-i Osmaniye'den Avrupa Birliğine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- KIRKPINAR, L. (1998). "Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın", Ayşe Hacımiraçoğlu (Der.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde (s. 13-28), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

- NAGEL, J. (2011). “Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik”, Ayşegül Altınay (Der.), *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde (s.65-101), İstanbul: İletişim Yayınları.
- NEYZİ, L. (2001). “Object or subject? The paradox of ‘Youth’ in Turkey”. *International Journal of Middle East Studies*, 33, 411-432.
- ÖZKAY, N. (2017). *Nezihe Muhiddin Ve Türk Kadın Yolu Dergisi*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- SANCAR, S. (2012). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti, Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TEKELİ, Ş. (1985). *Türkiye’de Feminist İdeolojinin Anlamı ve Sınırları Üzerine*, Yapıt, No. 9, 48-66.
- TEKELİ, Ş. (1997). “Türkiye Aydınlanması Kadınlara Nasıl Baktı? Türkiye’de Aydınlanma Hareketi, Dünü, bugünü, Sorunları”, 25-26 Nisan 1997, Server Tanilli’ye Saygı Sempozyumu, Strasbourg Sempozyumu, İstanbul: Adam Yayınları, 171-181.
- TOSKA, Z. (1998). “Cumhuriyet’in Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar”, Ayşe Berktaş Hacimirzaoğlu (Der.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde (s.71-88), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- TUİK (2013). *İstatistiklerle Kadın 2012*, Ankara.
- ÜSTEL, F. (2014). *Makbul Vatandaş’ın Peşinde: II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- YURDSEVER, N. A. (2009). *Yeni Harflerle Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-1927)*, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı
- ZİHNİOĞLU, Y. (2003). *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, İstanbul: İletişim Yayınları.